

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพ และนโยบายในการต่อสู้กับปัญหาสุขภาพ จากสถิติปี 2551 สถาบันธัญญารักษ์ และศูนย์บำบัดภูมิภาคทั้ง 5 แห่ง มีผู้ป่วยยาเสพติด ที่มารับการบำบัดรักษาทั้งหมด 13,480 ราย เป็นผู้ป่วยนอก 4,914 ราย และเป็นผู้ป่วยใน 8,566 ราย และจากระบบรายงานระบบติดตามและเฝ้าระวังปัญหาสุขภาพ โดยสำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2551 พบว่า ผู้ป่วยยาเสพติดที่เคยเข้ารับการรักษาทั้งหมด 36.06 ผู้ป่วยจำนวนหนึ่งปฏิเสธการเข้ารับบำบัดรักษา เนื่องจากคิดว่าการเสพยาไม่เป็นปัญหา บางรายซึ่งยอมมาบำบัด แต่ไม่มีความตั้งใจในการบำบัดเข้ารับการรักษาเนื่องจากเกรงใจครอบครัว ชัดครอบครัวไม่ได้ ไม่สามารถปรับตัวและปรับความความรู้สึกได้ ผู้บำบัดจะต้องพูดคุยให้ผู้รับบริการเห็นถึงข้อเสียของการใช้ยาและสารเสพติด และข้อดีของการบำบัดรักษา พยายามจูงใจและแนะนำให้ผู้ป่วยเข้ารับการรักษา มีระยะการเตรียมความพร้อมผู้ป่วย มีการประเมินและคัดกรองว่าผู้ป่วยควรรับการรักษาแบบใด หากเป็นผู้เสพยาหรือผู้ติดที่ติดไม่รุนแรงสามารถรับการรักษาแบบผู้ป่วยนอกได้

การบำบัดรูปแบบผู้ป่วยนอก ผู้ป่วยสามารถกลับไปรับประทานยาอยู่ที่บ้านได้ ผู้ป่วยต้องกลับไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดิม ยังต้องพบปะกับเพื่อนกลุ่มเดิม สถานที่เดิม ปัญหาเดิมๆ สามารถพบเจอกับตัวกระตุ้นต่างๆมากมาย มีโอกาสสูงในการกลับไปเสพยาและสารเสพติดซ้ำได้อีก แม้ผู้บำบัดได้ให้คำแนะนำ ให้ความรู้และเสริมทักษะการป้องกันการเสพยา ดังนั้นผู้ป่วยจะต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ดังกล่าว

ความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรคในสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการเสพยาซ้ำของผู้ป่วยยาเสพติดรูปแบบผู้ป่วยนอก เป็นความสามารถของผู้ป่วยยาเสพติดในการเผชิญและต่อสู้เหตุการณ์ที่เสี่ยงต่อการใช้สารเสพติดที่เข้ามาในชีวิต ด้วยความอดทน เพียรพยายามและแก้ไขปัญหาก็ได้อย่างมีสติ เพื่อให้ผ่านพ้นช่วงวิกฤตของชีวิตด้วยความไม่ย่อท้อและมีกำลังใจ ซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต มีองค์ประกอบ 4 ด้าน (Stoltz, 1997 อ้างตาม อรพิน, 2546) คือ 1) การควบคุม (control = C) เหตุการณ์หรือสถานการณ์ได้ 2) การรับรู้ต้นเหตุและความรับผิดชอบต่อปัญหา (origin and ownership O2) วิเคราะห์และค้นหาสาเหตุของปัญหา พิจารณานำสิ่งที่เคยผิดพลาดมาปรับปรุงแก้ไข ไม่ตำหนิหรือโทษตัวเอง ไม่ผลักระยะความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะปรับปรุงตนเอง 3) การเข้าสู่ปัญหาอย่างมีสติ (reach = R) บุคคลที่เข้าสู่ปัญหาอย่างมีสติ จะสามารถควบคุมอารมณ์ ผลกระทบและความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในชีวิตได้ และพร้อมที่จะรับกับความยากลำบากทุกสถานการณ์ ไม่หวั่นไหว ไม่จมอยู่กับความทุกข์ สามารถต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคได้อย่างมีสติ 4) ความอดทน (endurance = E) เป็นการรับรู้ความคงทนของอุปสรรคและการรับมือต่อความยืดเยื้อของปัญหา พยายามขจัดปัญหาให้หมดไปอย่างถูกวิธี

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรค การวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาถึงความสามารถ การศึกษาความสามารถในการฝ่าฟันอุปสรรคเกี่ยวกับการ

เรียนของวัยรุ่น เช่น ความสามารถในการฟังคำอุปสรรค เขาวนอารมณ์และพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนนาฮีรัตน์ จังหวัดแพร่ (จนิดา, 2549) หรือ การสร้างมาตรฐานค่าความสามารถในการฟังคำอุปสรรคสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมปลาย (กรรณิกา, 2548) และที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ คือ เรื่องความสามารถในการฟังคำอุปสรรคในสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการใช้สารเสพติดของวัยรุ่นตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขต 1 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา (บรรณวิชัย, 2552) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการเอาชนะอุปสรรค การตั้งเป้าหมายและพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของวัยรุ่นติดเชื้อเอชไอวี (อัปษรศรี, 2551) และวันเพ็ญ และคณะ (2553) ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมและความตั้งใจเลิกยาเสพติดของผู้เสพยาเสพติดในศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดเชียงใหม่

ผู้วิจัยในฐานะที่ปฏิบัติงานและให้การบำบัดรักษาผู้ป่วยยาเสพติด จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความสามารถในการฟังคำอุปสรรคในสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการใช้สารเสพติดซ้ำของผู้ป่วยยาเสพติดรูปแบบผู้ป่วยนอกในศูนย์บำบัดรักษายาเสพติด เพื่อทราบถึงความสามารถของผู้ป่วยยาเสพติดรูปแบบผู้ป่วยนอกว่ามีความสามารถในการฟังคำอุปสรรคในสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการใช้สารเสพติดในระดับใด ดังนั้นการศึกษานี้สามารถนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผน สนับสนุน และเสริมสร้างความสามารถของผู้ป่วยยาเสพติดรูปแบบผู้ป่วยนอกในการฟังคำอุปสรรค เพื่อป้องกันการใช้สารเสพติดซ้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ที่จะส่งผลให้ผู้ป่วยยาเสพติดสามารถเผชิญกับปัญหาเสพติดอย่างถูกต้องและเหมาะสม ที่ทำให้ผู้ป่วยยาเสพติดผ่านพ้นช่วงวิกฤตของชีวิตและนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตตามเป้าหมายที่วางไว้ ประกอบกับปัจจุบัน การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสามารถในการฟังคำอุปสรรค (AQ) ของสตอลทซ์ (Stoltz, 1997) เริ่มได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น และมีแนวโน้มจะมาแทนที่ไอคิวและอีคิวในอนาคต แต่การศึกษาในเรื่องความสามารถในการฟังคำอุปสรรคยังไม่กว้างขวางเท่าที่ควร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความสามารถในการฟังคำอุปสรรคในสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการเสพติดซ้ำของผู้ป่วยยาเสพติดรูปแบบผู้ป่วยนอกในศูนย์บำบัดรักษายาเสพติด
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ความถี่ในการใช้ยาและสารเสพติด และความรู้ที่ได้รับเกี่ยวกับการป้องกันการใช้ยาและสารเสพติดกับระดับความสามารถในการฟังคำอุปสรรค

คำถามการวิจัย

1. ความสามารถในการฟังคำอุปสรรคในสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการเสพติดซ้ำของผู้ป่วยยาเสพติดรูปแบบผู้ป่วยนอกในศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดอยู่ในระดับใด
2. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ความถี่ในการใช้ยาและสารเสพติด และความรู้ที่ได้รับเกี่ยวกับการป้องกันการใช้ยาและสารเสพติด กับระดับความสามารถในการฟังคำอุปสรรคเป็นอย่างไร

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคในสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการใช้สารเสพติดซ้ำของผู้ป่วยนอก ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคของสตอลทซ์ (Stoltz, 1997) ซึ่งมี 4 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านการควบคุมสถานการณ์ 2) ด้านการรับรู้ต้นเหตุและรับผิดชอบต่อปัญหา 3) ด้านการเข้าถึงปัญหา 4) ด้านการอดทนต่อปัญหาร่วมกับพฤติกรรมกาป้องกันสารเสพติดซ้ำของผู้ป่วยนอก ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การควบคุมสถานการณ์ คือ ความสามารถในการควบคุมตนเองของบุคคลที่จะสามารถผ่านพ้นเหตุการณ์ที่ยากลำบากหรืออุปสรรคในชีวิต โดยสามารถควบคุมเหตุการณ์หรือสถานการณ์ได้ บุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคด้านการควบคุมสูง จะเป็นคนที่ไม่ย่อท้อ พยายามหาทางออก มีพลัง มีความคิดเชิงรุกต่อปัญหา และควบคุมปัญหาได้ แต่บุคคลที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคด้านการควบคุมต่ำ จะไม่กระตือรือร้น และเลิกล้มความตั้งใจในการแก้ปัญหาโดยง่าย

ผู้ป่วยยาเสพติดที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรค ต้องสามารถควบคุมตนเอง และสถานการณ์ต่างๆด้วยความอดทนและไม่ย่อท้อ ต่อสิ่งยั่วยุและหาทางออกอย่างเหมาะสม ที่จะหลีกเลี่ยงจากความเสี่ยงในการที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาและสารเสพติด เช่น การหลีกเลี่ยงจากสารตั้งต้น หลีกเลี่ยงจากการถูกชักจูง และหลีกเลี่ยงการคบเพื่อนที่ติดยาและสารเสพติด

2. การรับรู้ต้นเหตุและความรับผิดชอบต่อปัญหา คือ การที่บุคคลวิเคราะห์และค้นหาสาเหตุของปัญหา พิจารณานำสิ่งที่เคยผิดพลาดมาปรับปรุงแก้ไข ไม่ตำหนิหรือโทษตัวเอง ไม่ผลักภาระความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่จะปรับปรุงตนเอง

ผู้ป่วยยาเสพติดต้องทราบว่าการติดยาและสารเสพติด มีหลายสาเหตุ ได้แก่ การมีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับสารเสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด ความอยากรู้ อยากรลอง การหลบหนีความจริง หรือใช้ยาและสารเสพติดเพื่อแสดงความต่อต้านสังคม เป็นต้น ซึ่งสามารถแก้ไขได้โดยรับรู้ว่าการใช้ยาและสารเสพติดไม่สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ การแก้ไขปัญหามองแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา

3. การเข้าสู่ปัญหาอย่างมีสติ คือ บุคคลที่เข้าสู่ปัญหาอย่างมีสติจะสามารถควบคุมอารมณ์ ผลกระทบและ ความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในชีวิตได้ และพร้อมที่จะรับกับความยากลำบากทุกสถานการณ์ ไม่หวั่นไหว ไม่จมอยู่กับความทุกข์ สามารถต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคได้อย่างมีสติ

ผู้ป่วยยาเสพติดที่มีความสามารถในการฟื้นฟ้อุปสรรคต้องรับรู้ถึงผลกระทบของยาและสารเสพติด และพร้อมที่จะรับมือกับยาและสารเสพติดได้อย่างมีสติ เรียนรู้การใช้ทักษะการปฏิเสธอย่างเหมาะสมเมื่อถูกชักจูงให้ใช้ยาและสารเสพติด

4. ความอดทน คือ การรับรู้ความคงทนของอุปสรรคและการรับมือต่อความยึดเยื้อของปัญหา พยายามขจัดปัญหาให้หมดไปอย่างถูกวิธี บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้จะรู้ว่าปัญหาและอุปสรรคจะคงอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น และสามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคออกไปได้โดยเร็ว และพยายามทำให้ความสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นคงอยู่ต่อไปได้นานๆ

ผู้ป่วยยาเสพติดต้องอดทนต่อการถูกชักจูง อดทนต่อความต้องการอยากรลอง และอดทนในการรับมือกับยาและสารเสพติดที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับลักษณะต่างๆ หลายรูปแบบทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เป็นสาเหตุการติดยาและสารเสพติด ซึ่งความอดทนนี้เป็นคุณลักษณะที่ดีของบุคคลในการเพียรพยายามขจัดปัญหาต่างๆที่เข้ามา และไปถึงจุดมุ่งหวังของชีวิตได้อย่างเหมาะสม

นิยามศัพท์

- ความสามารถในการฟันฝ่าอุปสรรค หมายถึง ความสามารถในการเผชิญและต่อสู้ในสถานการณ์ต่างๆที่เข้ามาในชีวิต ด้วยความอดทน เพียรพยายามและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีสติเพื่อให้ผ่านพ้นช่วงวิกฤตของชีวิต ด้วยความไม่ย่อท้อและมีกำลังใจ โดยวัดจากเครื่องมือที่ผู้วิจัยประยุกต์จากกรอบแนวคิดของสตอลทซ์ (Stoltz, 1997)

- สถานการณ์ความเสี่ยงต่อการเสพยา หมายถึง เหตุการณ์ สถานที่ สิ่งแวดล้อมและบุคคลอื่นที่เป็นตัวกระตุ้นทำให้ผู้ป่วยมีโอกาสเสพยา

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาจากผู้ป่วยนอกที่กำลังรับการบำบัดรักษารูปแบบผู้ป่วยนอกที่สถานบำบัดรักษายาเสพติดสถาบันธัญญารักษ์ และศูนย์บำบัดภูมิภาค 5 แห่ง ดังนี้ คือ ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดแม่ฮ่องสอน ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดเชียงใหม่ ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดขอนแก่น ศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดสงขลา และศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดปัตตานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการวางแผน สนับสนุน และเสริมสร้างความสามารถของผู้ป่วยนอก ในการป้องกันการใช้ยาและสารเสพติดซ้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งผลให้ผู้ป่วยนอก ผ่านพ้นช่วงวิกฤตของชีวิต และนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตตามเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อเป็นกำลังใจที่มีคุณภาพของชาติต่อไป